

M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A

M U N I

M E D

Argument kluzkého svahu

Mgr. Bc. Zdeňka Barešová

Pravidla semináře

- 10:00 – 12:30hod
- Bezpečné prostředí
- Diskuze

Obsah semináře

- Úvod do tématu
- Filozofie argumentu kluzkého svahu
- Nebezpečí kluzkého svahu v některých oblastech medicíny
- Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu
- Osobnostní aspekty lidského uvažování
- Sociálněpsychologické aspekty etického uvažování

Jak se dnes máte?

MUNI
MED

Kluzký svah „*slippery slope*“

Výška stojí na hloubce.

Lao-C´

Argument kluzkého vztahu

U nejdůležitějších etických problémů by měla **existovat jasná hranice** (dobré x špatné, morální x nemorální)

Pokud hranice není hrozí ohrožení základních etických hodnot člověka

doc. MUDr. Marta Munzarová, CSc.

- „...dovolíme-li sami sobě dělat něco, co bychom dělat neměli, jelikož víme něco cítíme, že to není správné a dobré, ihned se vyskytnou otázky, zda bychom si nemohli dovolit dělat i něco dalšího.“
- „...všechny ty zločiny lékařů započaly v nepatrných počátcích...v jemném odklonu od jasného základního postoje lékaře.“

Nejčastější medicínský kontext?

Nejčastější medicínský kontext?

- Asistovaná reprodukce
- Prenatální diagnostika a klonování
- Eutanázie

Co má společného začátek WWII, pohádka O Smolíčkovi Pacholíčkovi a největší lékařské zločiny?

Filozofie argumentu kluzkého svahu

- Problém bere vážně určitou **existenci dobra a zla**
- **Odporuje hodnotovému relativismu** – současné postmoderní myšlení
- Navazuje na myšlenky **sv. Augustina** a např. **C.G. Junga** – *privatio boni*

Filozofie argumentu kluzkého svahu

- **Kritika** ze strany relativismu: dualistické pojetí světa s rigidním dělením na absolutní zlo a dobro (může vést fanatismu, fundamentalismu, neochotě ke změnám a k diskuzi)

Fanatismus versus hodnotově pevný postoj:

principiální otevřenost

pokora

ochota k diskuzi

schopnost sebereflexe

odvaha brát vážně tradici (v naší společnosti židovsko-křesťanskou a antickou)

Filozofie argumentu kluzkého svahu

- Argument by **neměl být používán** k fanatickému lpění na starých pořádcích a jediných pravdách

Filozofie argumentu kluzkého svahu

- Argumentu KS: nebezpečí přílišné relativizace hodnot dnešního člověka je právě vykořenění: **ztráta spojení s historií, tradicí a glorifikace budoucnosti**
- Beauchamp a Childress – o eutanázii: „*Pravidla v našem morálním kódu proti pasivně nebo aktivně způsobené smrti jiné osoby nejsou izolované fragmenty. Jsou to nitě v látce pravidel, která udržují respekt pro lidský život.*“

Filozofie argumentu kluzkého svahu

- Kritika názoru jako „*zlo vždy bylo a bude*“, „*zlo nelze nikdy vymýtit*“
-> mohou vést k **pasivitě** a **indiferentnosti lékaře**, ke vzniku **šedých zón** (Dánsko a eutanázie)
- Koutecký: „*Morálně nelze být polovičatý – to samo by totiž už bylo nemravností. Je to jako s nádory, tzv. semimaligní nádor musíme léčit vždycky jako nádor zhoubný.*“

Nebezpečí kluzkého svahu v některých oblastech medicíny

– Eutanázie

- Nevedlo by např. schválení eutanázie k postupnému zabíjení lidí nekompetentních, bez jejich chtění nebo i proti jejich vůli?
- Munzarová: *„Pokud uznáme, že zabíjet nemocné v terminální fázi jejich choroby na jejich vlastní žádost je záležitostí dobrou, rozhodně u toho nezůstaneme. Budeme stahováni dále a dále.“*

MUNI
MED

Případ Jacka Kevorkiana - „Doktor Smrt“

Doktor Smrt

- Odsouzen byl za to, že pomohl že pomohl zemřít lidem, kteří zemřít nemuseli – netrpěli nevyléčitelnou nemocí ani nebyli ohroženi na životě
- Svou praxi zdůvodňoval mnoha argumenty jako: možnost využití orgánů takto zemřelých k transplantaci a tím k pomoci přežití dalších lidí (**eufenismus** a **racionalizace** - typické prostředek, jak zastříit skutečnou povahu činu)
- Motiv byl spíš patologický vztah k mrtvým než touha pomáhat

Doktor Smrt

- Typický psychologický profil jeho oběti: **člověk bez zázemí, depresivní ladění, osamělost -> tudíž větší náchylnost k manipulaci**

Doktor Smrt (TV film)
🇺🇸 You Don't Know Jack

Drama / Životopisný
USA, 2010, 134 min

Režie: Barry Levinson
Scénář: Adam Mazer
Kamera: Eigil Bryld
Hudba: Marcelo Zarvos

Hrají: Al Pacino, Danny Huston, Susan Sarandon, John Goodman, Brenda Vaccaro, Deirdre O'Connell, Rutanya Alda, Delaney Williams, Cotter Smith, Frosty Lawson (další profese)

80%

Hodnocení (5 586) Fanklub (18)

Jak Doktor Smrt vynalezl přístroje na sebevraždu

před 2 lety • 5 min

👍 0 🍷 Líbí se mi 💬

Nebezpečí kluzkého svahu v některých oblastech medicíny

– Eutanázie

- Některé úvahy směřují k tomu, že není správné léčit pacienta, jehož kvalita života je poté velmi nízká až nulová, popř. jeho život nebude smysluplný
- Problém – jak to víme a podle čeho to posoudíme?
- Nebezpečí kluzkého svahu spočívá v tom, že se kvalita života ztotožní s výsledkem metody (třeba dotazníku)

Nebezpečí kluzkého svahu v některých oblastech medicíny

- Prenatální diagnostika
- Prediktivní, presymptomatické testování na choroby s nástupem v dospělosti – argument KS je tedy zjištění dispozice k nemoci, která ještě není přítomna
- Genetická diskriminace daného jedince? Víme, že bude jednou nemocný, tak ho nenecháme se narodit?

Nebezpečí kluzkého svahu v některých oblastech medicíny

- **Asistovaná reprodukce**
- Klonování (zejména člověka)
- Preimplantační diagnostika (selekce embryí podle určitých kritérií)
- Genetické inženýrství (např. CRISPR)
- **Surogátní matky**
- Dítě jako obchodní komodita, možná patologická psychologická motivace surogátní matky, dehumanizace surogátní matky a ohrožení práv dítěte, psychologické následky

Problém vlastnění lidského těla?

- Přesvědčení, že tělo můžeme vlastnit, prodat nebo pronajmou
- Patrně důsledek hypertrofovaného individualismu dnešní doby (těžká disociace mezi prožívaným jástvím a tělem)
- Kdo tedy vlastní naše tělo? Stát? Lékař?
- Zřejmě ale nemůžeme vlastnit něco, čím ve skutečnosti jsme, co jsme si nedali ani jsme nevytvořili
- Vhodnější termín je **správcovství** ne vlastnictví

**Toto jsou argumenty poukazující na fakt,
že v dnešní době v medicíně ke kluzkému
svahu dochází.**

Vždy se vyplatí informovanost a prevence.

Metafora kluzkého svahu

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Ontogeneze lidské morálky**
- Lawrence Kohlberg (psycholog, navazuje na práci J. Piageta)
 - Šest fází vývoje „zralosti“ lidské morálky
 - **40-50%** lidí nad 40 let se nachází ve **vývojovém stádiu 3-4** (tzv. konvenční morálka – orientace na to být „hodným dítětem“ a orientace na zákon a řád)
 - Až při vyšších stupních vývoje morálky je člověk schopen rozpoznat, že platné zákony nebo konvence nemusí být rovny etickým hodnotám

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

– Ontogeneze lidské morálky

– Lawrence Kohlberg - Heinzovo dilema

- Heinzova manželka je vážně nemocná a může zemřít, pokud nedostane speciální lék. Tento lék nedávno vyvinul jeden lékárník ve městě. Heinz se snažil získat peníze, aby mohl lék koupit, ale i přesto, že požádal o pomoc rodinu a přátele, má pouze polovinu potřebné částky. Lékárník odmítá prodat lék za méně, než je plná cena, a nechce Heinzovi prodat lék ani na splátky nebo se slevou.
- Heinz se rozhoduje, zda má lék ukrást, aby zachránil život své ženy.
- **Otázka: Měl by Heinz ukrást lék? Proč ano nebo proč ne?**

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- Ontogeneze lidské morálky
- Lawrence Kohlberg - Heinzovo dilema

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Ontogeneze lidské morálky**
- Lawrence Kohlberg - **Heinzovo dilema**

- **Předkonvenční úroveň:**

- Stadium 1 – Orientace na trest a poslušnost**

- Odpověď: "Heinz by lék **neměl** ukrást, protože by šel do vězení."

- Důvodem je snaha vyhnout se trestu. Rozhodování je zaměřeno na strach z následků a trestů.

- Stadium 2 – Orientace na osobní zájem:**

- Odpověď: "Heinz by **měl** lék ukrást, protože jeho žena ho potřebuje a on chce, aby přežila."

- Rozhodnutí je zaměřeno na uspokojení vlastních potřeb nebo potřeb blízkých, přičemž se soustředí na osobní prospěch.

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Ontogeneze lidské morálky**
- Lawrence Kohlberg - **Heinzovo dilema**

- **Konvenční úroveň:**

Stadium 3 – Orientace na mezilidské vztahy a souhlas ostatních („hodné dítě“):

Odpověď: "Heinz by **měl** ukrást lék, protože dobrý manžel se postará o svou ženu a lidé ho budou považovat za hrdinu."

Rozhodování je založeno na touze splnit očekávání ostatních a udržovat dobré vztahy. Je důležité, jak je rozhodnutí vnímáno společností nebo blízkými.

Stadium 4 – Orientace na autoritu a společenský řád:

Odpověď: "Heinz by **neměl** ukrást lék, protože krádež je proti zákonu a zákony by měly být dodržovány."

V tomto stadiu je rozhodování založeno na důležitosti dodržování zákonů a udržování společenského pořádku.

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Kognitivní aspekty etického uvažování**
- Argumentace kruhem
- Zaměňujeme příčinu a důsledek („když už zde ta embrya máme, byla by škoda je nepoužít“)
- Eufenismus
- (Munzarová – pasivní eutanazie, přerušování těhotenství, atd.; sociální dobrodiní – nacistické Německo)

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- Kognitivní aspekty etického uvažování
- Pygmalion efekt
(Rosenthal, Jacobson) –
sebenaplnující se proroctví

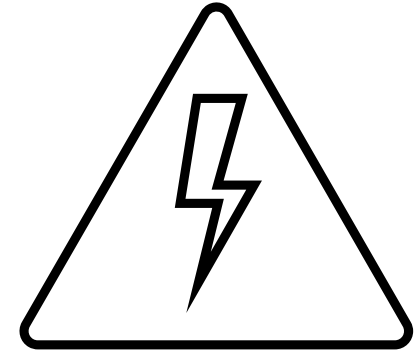

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Kognitivní aspekty etického uvažování**
- Pygmalion efekt (Rosenthal, Jacobson) – sebenaplňující se proroctví
- Děti na ZŠ („late bloomers“)
- Pozitivní očekávání a změna zdravotního stavu
- Nálepkování („je divný“, „emočně labilní“, „nespolopracuje“)

Psychologické aspekty argumentu kluzkého svahu

- **Kognitivní aspekty etického uvažování**
- Teorie morální neangažovanosti (A. Bandura)
- Experiment
 - Probandi trestáni za chyby při řešení různých problémů
 - Trestající (student) rozhodoval o síle elektrického šoku
 - Rozhovor experimentátora a asistenta definující skupinu probandů („zvířecí prohnílá parta“, „chápatelští skupina“, „fajn chlápce“)
- Negativně označení probandi -> častější a silnější šoky při stejné chybovosti
- Selektivní zapojení a odpojení morálních standardů

Osobnostní aspekty lidského uvažování

Gravgaard, 2001

- Proč mohou i zkušení lékaři uvažovat o eutanazii?
 - Uspokojení z moci nad pacientem
 - Přemožení zkušeností s utrpením
 - Nesnesení pomoci bezmoci při „neúspěšné léčbě“
 - Není čas a příležitost k reflexi, etické rozvaze
- U vědců
 - Bezvýhradné zaměření se na dosažení cíle („když se kácí les, létají třísky“)
 - Pozitivní eugenika – proč nevylepší, když můžeme
 - „Speciální zacházení“ – WWII („v době války se pacientovo právo na život a svobodné rozhodování snižuje, lidská důstojnost se deformuje...“, „...medicínská etika ve válce není identická s tou v míru.“ – jeden z obhájců účasti lékařů na mučení válečných vězňů)

Osobnostní aspekty lidského uvažování

- **In dubiis abstine**
- Důležitost sebereflexe, pokory a vědomí, že pontecionální pýcha je v každém z nás
- Red flags:
 - Impulzivita
 - Neochota k důkladnosti a rozvážnosti
 - Nesnášení pochyb
 - Spěch
- Vědecké poznání, rozvoj (AI) mometálně často rychlejší než schopnost člověka ho vstřebávat nebo morálně reflektovat

Stanfordský vězeňský experiment

Sociálněpsychologický aspekt
etického uvažování

Stanfordský vězeňský experiment

- Místo a rok:
 - Stanfordská univerzita, Kalifornie, USA, rok 1971.
- Cíl experimentu:
 - Simulace vězeňského prostředí za účelem zjištění vlivu situace na chování jednotlivců (vězňů a dozorců).
- Účastníci:

Studenti vybraní pomocí inzerátu, následně rozdělení do dvou skupin – vězni a dozorcí.
- Průběh:
 - Vězni byli zatčeni skutečnou policií a převezeni do simulované věznice.
 - Dozorcí byli instruováni udržovat pořádek, vězni měli hrát roli vězně.
 - Vězni museli nosit jednotné oblečení a byli podrobni přísnému režimu, dozorcí dostali uniformy a obušky.
- Rychlá eskalace:
 - Experiment brzy přerostl v agresi. Dozorcí začali být krutí a autoritativní, zatímco vězni trpěli ponižováním a dehumanizací.

Stanfordský vězeňský experiment

- **Teoretická východiska SPE - Philip Zimbardo**
- Zimbardova kritika pojetí dobra a zla:
 - Důraz na vliv situace a kontextu, nikoliv pouze na osobní dispozice jednotlivce.
 - Pojmy "špatné jablko" a "špatný sud": Zimbardo tvrdí, že problém není pouze v osobnostních rysech jednotlivce (špatné jablko), ale v širším kontextu a prostředí (špatný sud), který může podporovat špatné chování.

Stanfordský vězeňský experiment

- **Teoretická východiska SPE - Philip Zimbardo**
- Zlo je výsledek sociální dynamiky:
 - Zimbardo zdůrazňuje, že lidé nejsou inherentně dobří nebo zlí, ale jsou ovlivňováni situacemi a rolí, kterou hrají.
 - Klíčová role kontextu: ve stresujícím, autoritativním prostředí mohou lidé projevovat neetické chování.

Stanfordský vězeňský experiment

– Koncepce SPE

– Výběr účastníků:

- Inzerát zaměřený na studenty, kteří byli následně podrobena psychologickým testům a rozdělení do skupin vězňů a dozorců.

– Simulace věznice:

- Experiment probíhal v simulovaném vězeňském prostředí, které bylo vytvořeno ve sklepních prostorách Stanfordské univerzity.
- Vězni byli podrobena standardním vězeňským procedurám (zatčení, identifikační čísla, pravidla), zatímco dozorcí měli za úkol udržet pořádek.

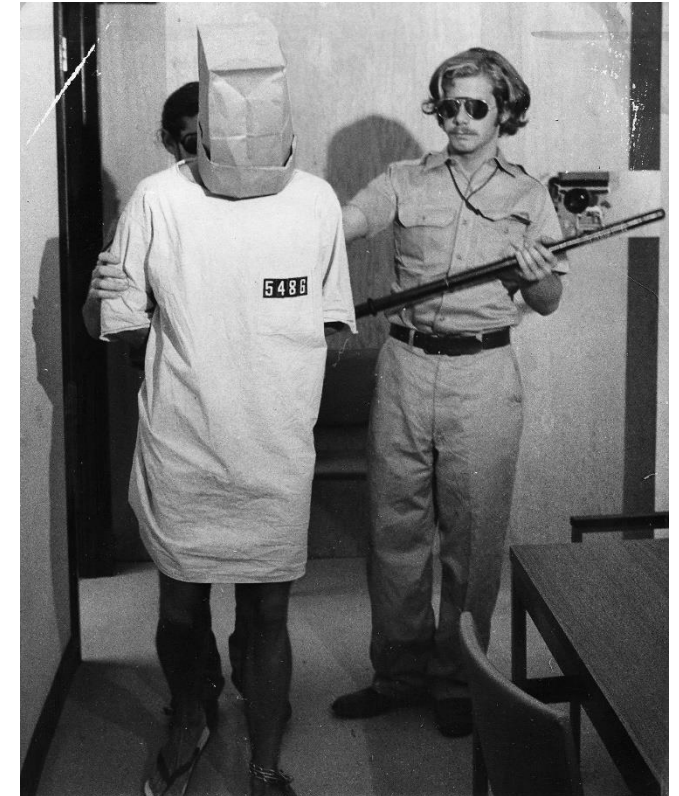
– Chování účastníků:

- Dozorcí začali velmi rychle projevovat agresivní chování a trestali vězně za neuposlechnutí.
- Vězni byli vystaveni fyzickým i psychickým trestům, jako byla sensorická deprivace nebo zadržování spánku.

Stanfordský vězeňský experiment

- **Závěr experimentu**
- **Délka experimentu:**
 - Experiment byl původně plánován na 14 dní, ale musel být ukončen již po 6 dnech kvůli eskalaci násilí.
- **Psychické zhroucení:**
 - Několik vězňů zažilo silný stres a psychické zhroucení. Jeden z vězňů byl propuštěn již po prvním dni.
 - Dozorci začali projevovat sadistické sklony, což vedlo k dehumanizaci vězňů.
- **Ukončení:** Experiment byl ukončen poté, co externí psycholog zasáhl a upozornil na nebezpečí dalšího pokračování.

Bless you, Mr. Correctional Officer.

Stanfordský vězeňský experiment

– Vyhodnocení experimentu

– Zjištění:

- Lidé mohou velmi rychle přijmout své role a začít projevovat neetické chování, pokud jsou vystaveni tlaku prostředí.
- Kontext (např. autoritativní atmosféra, mocenské struktury) má zásadní vliv na lidské chování, a to i u lidí, kteří za běžných okolností nepůsobí problematicky.

– Zimbardovy závěry:

- Vliv prostředí: Klíčový faktor chování lidí není jejich osobnost, ale prostředí a podmínky, ve kterých se nacházejí.
- Morální odpovědnost: Experiment ukazuje, jak snadno mohou lidé v mocenských pozicích zneužívat svou autoritu.

Stanfordský vězeňský experiment

- **Teoretické závěry SPE v souvislosti s moderní medicínou**
- **Relevance pro zdravotnické prostředí:**
 - Zimbardovy závěry lze aplikovat i na zdravotnictví, kde hierarchické struktury a autoritativní systémy mohou ovlivnit chování lékařů a sester.
 - **Dehumanizace pacientů:** Podobně jako ve vězení, i ve zdravotnictví mohou zaměstnanci ztratit lidský přístup, pokud jsou vystaveni tlaku a organizovaným mocenským strukturám.

Stanfordský vězeňský experiment

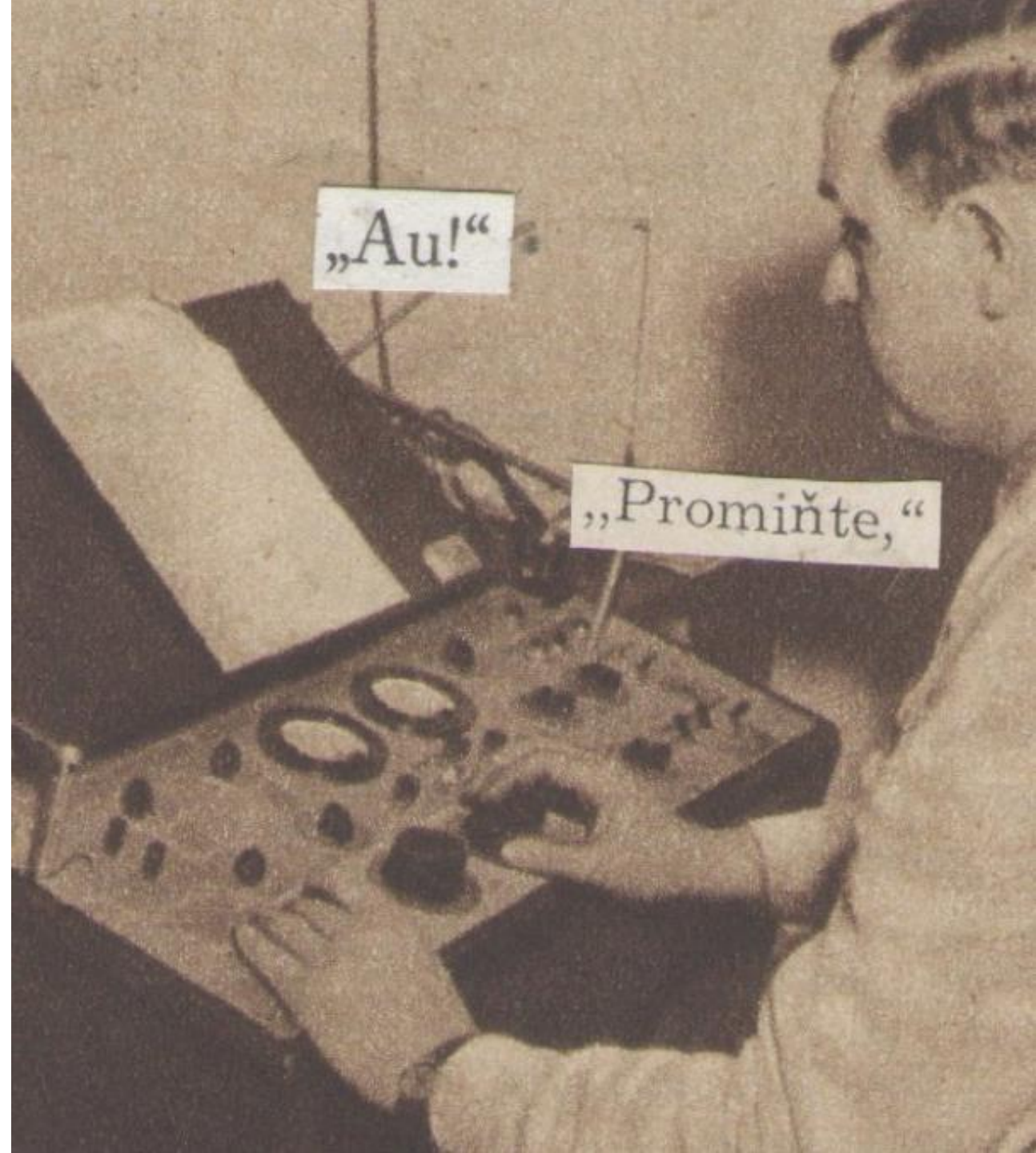
- **Teoretické závěry SPE v souvislosti s moderní medicínou**
- **Důležitost empatie a etiky:**
 - Významné je podporovat empatické a etické chování mezi zdravotníky.
 - **Vzdělávání:** Vzdelávání zdravotnického personálu by mělo zahrnovat sociálně-psychologické aspekty, aby se předešlo neetickému chování.

Stanfordský vězeňský experiment

- **Teoretické závěry SPE v souvislosti s moderní medicínou**
- **Prevence neetického chování:**
 - Nutnost vytvářet zdravé pracovní prostředí ve zdravotnictví, aby se předešlo zneužívání moci.
 - Podpora týmové spolupráce a komunikace může snížit tlak na jednotlivce a zlepšit pracovní podmínky.

Milgramův experiment poslušnosti

Sociálněpsychologický aspekt
etického uvažování

Milgramův experiment poslušnosti

- Rok a místo:
 - Prováděno v roce 1961 na Yale University.
- Cíl experimentu:
 - Zkoumat, jak daleko jsou lidé ochotni jít v poslušnosti autoritě, i když jsou požádáni, aby činili něco, co jde proti jejich morálním zásadám.
- Průběh experimentu:
 - Účastníci byli požádáni, aby podávali elektrické šoky (které byly ve skutečnosti falešné) jiným lidem.
 - Experimentátor, který představoval autoritu, povzbuzoval účastníky k pokračování, i když slyšeli protesty od "oběti".
- Zjištění: Většina účastníků byla ochotna pokračovat až k maximálnímu šoku, když jim to autorita nařídila.

Milgramův experiment poslušnosti

- **Teoretická východiska – Stanley Milgram**
- Poslušnost vůči autoritě:
 - Experiment zkoumá, jak silně jsou lidé ovlivňováni autoritami.
- **Sociální psychologie:**
 - Z Milgramova experimentu vyplývá, že lidé mají tendenci přenechávat rozhodování a odpovědnost autoritám, zvláště v situacích, kdy jsou pod tlakem.
- **Zimbardova kritika:**
 - Podobně jako v SPE se ukázalo, že lidé nejsou inherentně zlí, ale mohou pod tlakem autorit činit neetická rozhodnutí.

Význam experimentů s autoritou

Milgramův experiment jako analogie:

Experimenty s poslušností vůči autoritě ukazují, jak snadno mohou lidé přijímat neetické příkazy.

Relevance pro současnost:

Závěry Milgramových studií se dají aplikovat na různé historické kontexty (Prosazování konečného řešení na Havaji), kde byly morální hodnoty pod silným tlakem autority.

Etická rozhodování ve zdravotnictví:

Zdravotníci musí být schopni čelit tlakům autorit a jednat na základě morálních a etických zásad.

Vzdělávání a prevence:

Je klíčové, aby byli zdravotníci vzděláváni v kritickém myšlení a rozpoznávání situací, kdy autorita může vyvolat neetické rozhodování.

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Eutanázie

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

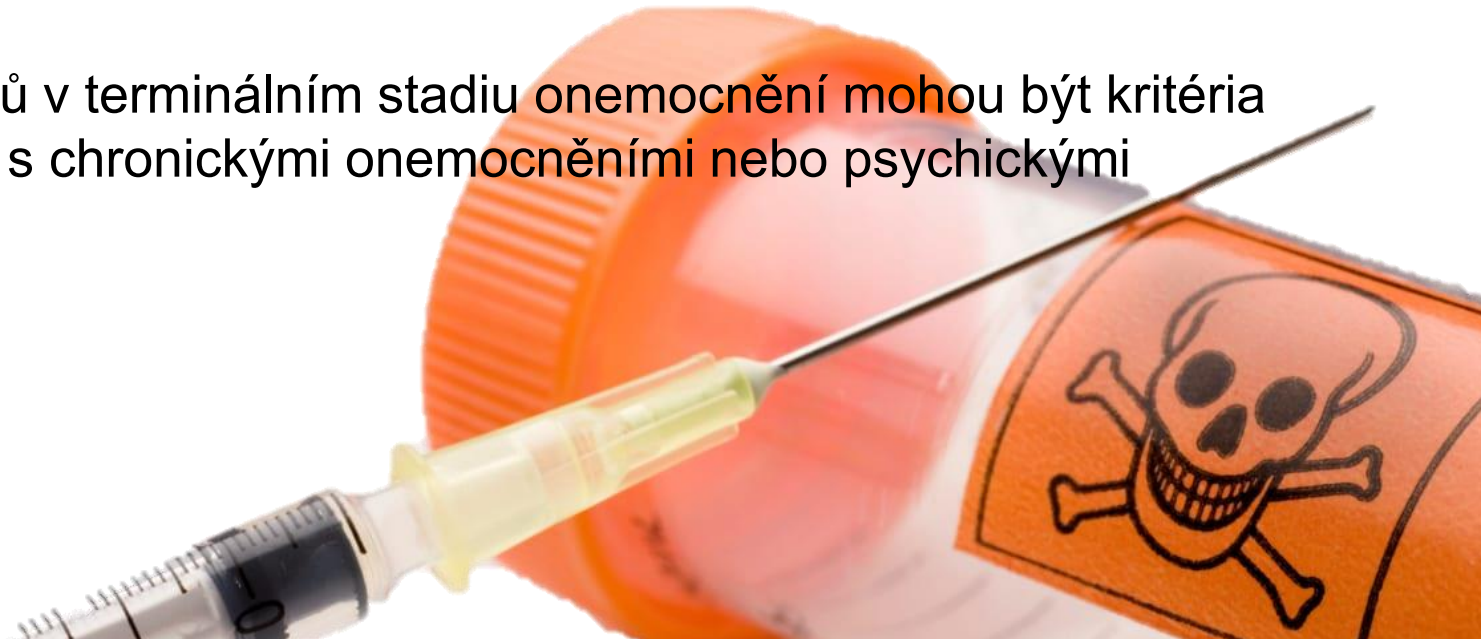
– Eutanázie

– Povolení euthanasie v některých zemích:

- Eutanázie byla legalizována v několika zemích, ale obavy z kluzkého svahu se objevily v souvislosti s tím, že povolení jednoho typu eutanázie může vést k její širší aplikaci, například u pacientů, kteří nejsou smrtelně nemocní.

– Rozšiřování kritérií:

- Po zavedení euthanasie u pacientů v terminálním stadiu onemocnění mohou být kritéria postupně rozšiřována na pacienty s chronickými onemocněními nebo psychickými poruchami.

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Genetické inženýrství a kluzký svah

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Genetické inženýrství a kluzký svah

– Úprava lidských genů:

- S rozvojem technologií pro úpravu lidské DNA, jako je CRISPR, se objevují obavy z kluzkého svahu. Povolení určitých genetických úprav by mohlo vést k dalším zásahům do lidského genomu, například pro zvýšení inteligence nebo fyzických vlastností.

– Etické dilema:

- Zatímco úpravy genů mohou být zpočátku zaměřeny na odstranění vážných genetických chorob, může postupně dojít k jejich rozšíření na "vylepšování" lidských schopností, což vyvolává obavy z nerovnosti a zneužití.

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Reprodukční technologie

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

- **Reprodukční technologie**
- **Klonování a asistovaná reprodukce:**
 - Technologie asistované reprodukce, jako je in vitro fertilizace (IVF), a vědecké pokroky v klonování mohou také čelit riziku kluzkého svahu.
- **Postupné rozšiřování hranic:**
 - Po povolení IVF se etické debaty rozšířily na otázky týkající se klonování a genetického výběru embryí. Existují obavy, že povolení určité technologie může postupně vést k přijetí kontroverznějších metod.

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Drogová politika a kluzký svah

Příklady kluzkého svahu ze současnosti

– Drogová politika a kluzký svah

– Dekriminalizace drog:

- Některé země dekriminalizovaly užívání lehkých drog, což vyvolalo obavy, že by mohlo dojít k legalizaci těžších drog.

– Etické a společenské důsledky:

- Obavy z toho, že dekriminalizace marihuany nebo jiných lehkých drog může vést k postupnému oslabování drogové politiky a otevření cest k legální dostupnosti více nebezpečných látek.

Take home message

Kluzký svah v medicíně:

I malé změny mohou mít dlouhodobé etické důsledky.

Důležité je pečlivě zvažovat každé rozhodnutí.

Poučení z příkladů:

Případy eutanázie, genetického inženýrství a reprodukčních technologií ukazují rizika posouvání etických hranic.

Etická zodpovědnost:

Zdravotníci musí jednat v zájmu pacientů s ohledem na dlouhodobé dopady.

Výzva do praxe:

Neustálé etické vzdělávání je klíčem k prevenci nechtěných důsledků.

Nutnost vytvářet jasné etické rámce a pravidla.

MUNI
MED

Mgr. Bc. Zdeňka Barešová
zdenka.baresova@med.muni.cz

M U N I

M E D

M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A